

Субін-Кожевнікова, А. С.

аспірант кафедри БМГА,

Науковий керівник: Смоляк В. В.

кандидат архітектури, доцент кафедри БМГА,

Вінницький національний технічний університет

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ М. ВІННИЦІ У 20-30-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Процес формування архітектурного середовища м. Вінниці міжвоєнного періоду вимагає ретельного аналізу та всебічного дослідження, оскільки є невід'ємною частиною загальнодержавних тенденцій в культурі. Історія вітчизняного зодчества даного періоду сповнена суперечностей та пов'язана зі значними швидкоплинними соціально-політичними процесами того часу. Отож, актуальність теми зумовлена необхідністю встановлення історико-культурних та архітектурно-містобудівних чинників, що вплинули на становлення та розвиток вінницької архітектури у 20-30-х рр. ХХ століття.

Перша третина ХХ століття в історії вітчизняного зодчества – час сміливих творчих пошуків та запеклої боротьби стилєвих течій; час проголошення нової естетики простору та форми, що опиралась на нові соціальні реалії, та повернення до класицистичних архітектурних засобів.

Позитивний вплив на розвиток культури 20-х рр. загалом, та архітектури зокрема, мало проголошення нової економічної політики (НЕП) у 1921 р. Часткова децентралізація промислових підприємств, послаблення тиску влади на сільське господарство, повернення до ринкових відносин в економіці призвело до зміцнення будівельної галузі та розквіту наукової думки. Лояльне ставлення керівництва країни до міжнародних культурних зав'язків, дозволило переймати передові світові досягнення в будівництві та архітектурі,

пристосовуючи їх до потреб суспільства.

Новаторство у пошуку методів та засобів для відтворення ідеї соціальної рівності та утилітарності, призвело до виділення двох основних авангардних напрямлень в архітектурі 20-х років: конструктивізму та раціоналізму, які проявилися повною мірою в чисельних архітектурних конкурсах. Саме творчі змагання та можливість практичної реалізації інновацій, дали змогу створити в Україні споруди, які увійшли до скарбниці світового зодчества. [1, с. 210]

Функціонально-утилітарні постулати авангардних течій знайшли своє відображення у проекті першого міського кінотеатру ім. М. Коцюбинського, що був збудований в 1931 р. за авторства В.М. Рикова та М.А. Ваксмана. [2, с. 51]

Курс на індустріалізацію мав велике значення для формування архітектурного обличчя м. Вінниці. На початку 20-х рр., після революційних подій, промислова галузь міста занепала. Робітники складали в середньому 11,3% міського населення. [3, с. 191] Проте, згідно з планом ГОЕРЛО, у 1920-1930 рр. було відновлено більшість дореволюційних підприємств промисловості та збудовано нові: сірчано-кислотний цех суперфосфатного заводу, м'ясокомбінат, державна швейна фабрика, плодозавод, паротурбінна електростанція та ін.[3, с. 193] Завдяки зусиллям містян, Вінниця перетворилась на важливий центр легкої та харчової промисловості. Так станом на 1940 р. у місті діяло 66 підприємств союзного, республіканського та обласного підпорядкування. [4, с. 5] Архітектура промислових будівель та споруд мала лаконічні форми, зумовлені функціональним призначенням, та носила основні риси авангардних течій.

Одним з головних чинників, що вплинув на архітектурно-містобудівний розвиток міста, був значний приріст населення. Якщо в 1926 р. в місті проживало 56,9 тис. чоловік, то в 1931 р. вже 60 тис. чоловік, а в 1939 р. – понад 93 тис. чоловік. [3, с. 203] Зі збільшенням населення міста загострилась проблема забезпечення зростаючої кількості містян житлом. Завдяки новоутвореним будівельним кооперативам за період 1927-32 рр. було збудовано понад 30 млн. кв. метрів. [4, с. 7] В архітектурі відслідковується

стильовий плюралізм: поряд з авангардними композиційними та естетичними рішеннями часто застосовуються класицистичні засоби виразності.

Утворення Вінницької області в 1932 р. та присвоєння м. Вінниці статусу обласного центру стало значним поштовхом для розвитку міста. У цей час активно впорядковується міський простір та перебудовується комунальне господарство: брукуються вулиці, будуються нові магістралі водогону та каналізації, прокладаються нові трамвайні колії. У 1934 р. було затверджено проект генерального плану Вінниці, що розробила група проектувальників під керівництвом архітектора А.Д. Гуровича харківської філії «Діпромісто». [5, с. 53] Вулиці історичного центру набули сучасного вигляду, такі як вул. Леніна (нині вул. Соборна) та вул. Дзержинського (сучасна вул. Театральна). На мапі міста з'явились безліч скверів та парків. Так у 1936 р. було створено Центральний парк культури і відпочинку ім. Горького, площею у 29 га. [4, с. 6]

Для подальшого розвитку архітектурної діяльності вирішальною стала постанова ЦК ВКП(б) «Про перебудову Літературно-художніх організацій» в 1932 р. Ідеологи радянської культури відкинули напрацювання авангардистів та пришвидшили перехід до так званого «сталінського неокласицизму» (або «сталінський ампір»), що мав на меті прославлення величі та досягнень соціалістичної ідеї. [6, с. 212] Бажання тоталітарної влади контролювати архітектурну думку, призвело до зникнення творчих спілок та утворення ідеологічно спрямованих об'єднань (Вінницька Спілка пролетарських архітекторів). Як наслідок, архітектурі офіційних установ, що формували обличчя міста, притаманна урочистість, а фасадам – симетричність та використання класицистичних ордерних систем і деталей в оздобленні.

Яскравим прикладом неокласичної архітектури є Будинок організацій (1936-41, 1946-49 рр.) по вул. Соборній, 70,72 (нині будівля Вінницької облради та облдержадміністрації), побудована за проектом та консультацією академіка П.Ф. Альошина архітекторами С.І. Рабіним, Л.О. Черленівським. [4, с. 6]

Також із застосуванням класицистичних засобів було побудовано медичне містечко по вул. Пирогова, обласну бібліотеку на проспекті Леніна

(вул. Соборна), п'ятиповерховий житловий будинок облвиконкому та ін. [4, с. 6]

Архітектурно-містобудівний розвиток Вінниці у 20-30-х рр. ХХ ст., який вирізнявся високою динамічністю, залежав від багатьох загальнодержавних та регіональних факторів. Радянська архітектура того часу, що формувалась під впливом технічного прогресу та ідеологічних засад, залишила багато яскравих зразків зодчества в межах міста.

Незважаючи на складнощі післяреволюційного часу, 20-30-ті рр. ознаменувались значними науково-технічними та соціально-культурними перетвореннями. Багата палітра стилістичних течій міжвоєнного періоду дозволила сформувати нове архітектурно-містобудівне середовище Вінниці, створила раніше невідомі типи будівель та споруд, змінила уявлення людей про зручність, стиль та якість життя.

Список використаних джерел:

1. Історія української архітектури / Ю. С. Асєєв, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; За ред. В. І. Тимофійєнка. – К.: Техніка, 2003. – 472 с., іл.
2. Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця / ред. кол. тому Зводу пам'яток іст. та культ. України у Вінницькій обл. : Ю. А. Зінько (гол. ред.), С. М. Василюк (заст. Гол. ред.). К. І. Висоцька [та ін.] ; автор. колектив: А. В. Войнаровський, С. Д. Гальчак, С. О. Гусєв [та ін.] ; упоряд. : Ю. А. Зінько, А. М. Подолинний. – Вінниця : ТОВ « Нілан-ЛТД», 2016. – 224 с., іл.
3. Вінниця: Історичний нарис. Гол. ред. проф. Подолинний А. М. - Вінниця: Книга- Вега, 2007.
4. Черленіовський Л. О. Реконструкція обласних центрів України. Вінниця / Л. О. Черленіовський, Ю. П. Зоря // Архітектура Радянської України. – 1940. – №7. – С. 4-7.
5. Бируля О. В. Архітектурна історія Вінниці / О. В. Бируля – Вінниця: Державна друкарня ім. Леніна, 1930. – 70 с.
6. Леонт'єв Д. В. Архітектура України. Велика ілюстрована енциклопедія. — Х.: Веста, 2010. — 224 с.: іл.